

ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ТА ОБОРОННА ДОСТАТНІСТЬ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОЯВ ОБОРОННОГО ПОТЕНЦІАЛУ: УТОЧНЕННЯ ПОНЯТЬ

DEFENCE CAPABILITY AND DEFENSIVE SUFFICIENCY AS FUNCTIONAL MANIFESTATIONS OF DEFENCE POTENTIAL: CONCEPTUAL CLARIFICATION

Сироватко В.В.,

*аспірант кафедри політології і міжнародних відносин
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Стаття присвячена уточненню понять «обороздатність» та «оборонна достатність» як функціональних проявів оборонного потенціалу держави. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення цих концептів в умовах змінювання безпекової ситуації на європейському континенті, яка пов'язана із повномасштабним вторгненням в Україну Російської Федерації в лютому 2022 року.

Вихідною категорією, що застосовується для розкриття сутності та змісту процесів забезпечення оборони країни є «обороздатність держави». Обороздатність визначається як спроможність держави забезпечити ефективний захист від зовнішніх загроз через належну підготовленість збройних сил та мобілізаційні можливості. Тобто передбачає виключно наявність певних сил та засобів держави, спрямованих на її захист від воєнних загроз.

Тоді як оборонна достатність розглядається як оптимізація оборонного потенціалу відповідно до реальних загроз і доступних ресурсів. У статті підкреслюється, що оборонна достатність є не лише результатом наявності збройних сил, але й стратегічним співвідношенням між потребами та можливостями держави, що передбачає баланс між військовими потребами і економічними можливостями. Окрім того, автор акцентує увагу на важливості міжнародного співробітництва, ефективному управлінні оборонними ресурсами та розвитку економіки як необхідних умов для досягнення оборонної достатності. Підкреслено, що в умовах високої невизначеності та ескалації загроз оборонна достатність повинна бути гнучкою, реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх обставин, а також включати досягнення стратегічної гнучкості і адаптивності державних інститутів.

Наукове осмислення даних категорій дозволяє оптимізувати оборонну політику, уникнути мілітаризації як самоцілі та підвищити стратегічну стійкість держави в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: оборонна достатність, обороздатність, оборонний потенціал, стратегія безпеки, національні інтереси, воєнна загроза.

The article is dedicated to clarifying the concepts of «defense capability» and «defense sufficiency» as functional manifestations of a state's defense potential. The relevance of the topic stems from the need to reconceptualize these notions in light of the evolving security landscape on the European continent, triggered by the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022.

The foundational category employed to disclose the essence and content of national defense processes is the «state's defense capability». Defense capability is defined as a state's capacity to ensure effective protection against external threats through the adequate preparedness of its armed forces and mobilization potential.

In this context, it implies the mere existence of specific state-controlled resources and means aimed at defending against military threats. In contrast, defense sufficiency is considered as the optimization of a state's defense potential in accordance with real threats and available resources. The article emphasizes that defense sufficiency is not merely a function of military presence, but rather a strategic correlation between national needs and capabilities. It entails maintaining a balance between defense imperatives and economic capacities.

Moreover, the author draws attention to the critical role of international cooperation, effective management of defense resources, and economic development as essential conditions for achieving defense sufficiency. It is underscored that under conditions of heightened uncertainty and escalating threats, defense sufficiency must remain flexible, capable of responding to changes in both external and internal circumstances, and oriented toward achieving strategic flexibility and institutional adaptability.

The scholarly interpretation of these categories enables the optimization of defense policy, helps avoid militarization as an end in itself, and enhances the state's strategic resilience in the long term.

Key words: defense sufficiency, defense capability, defense potential, security strategy, national interests, military threat.

Постановка проблеми. У контексті радикальної зміни безпекового середовища, зумовленої повномасштабною агресією Російської Федерації проти України, постає нагальна потреба в уточненні базових категорій оборонної політики держави – «обороздатність» та «оборонна достатність». Традиційне розуміння цих понять, сформоване в умовах гібридних загроз і обмеже-

них воєнних сценаріїв, виявилось недостатнім для відповіді на виклики повномасштабної війни.

Наразі проблема полягає у відсутності чіткого концептуального розмежування та системного трактування понять «обороздатності» як здатності держави до безпосередньої військової відсічі агресії, та «оборонної достатності» – як стратегічної оптимізації оборонного потенціалу відповідно

до реальних загроз, ресурсних можливостей та інституційної спроможності держави. Вони мають не лише теоретичне значення, а й практичну вагу для формування ефективної оборонної політики, стратегічного планування, розрахунку оборонного бюджету та нормативного регулювання в галузі національної безпеки.

Таким чином, наукова проблема полягає в необхідності уточнення сутності та функціонального змісту понять «обороноздатність» та «оборонна достатність», з огляду на нові реалії воєнно-політичної ситуації, трансформації оборонної політики та потреби стратегічної адаптації до нових форм війни. Практична значущість розкриття цієї проблематики полягає у створенні концептуального підґрунтя для адекватної оцінки оборонного потенціалу держави, модернізації оборонного планування та законодавчого закріплення ефективних підходів до забезпечення національної обороноздатності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковому та нормативному дискурсі поняття «обороноздатність» широко представлено як здатність держави до захисту в умовах збройної агресії, що включає військові, економічні, політичні та морально-психологічні складові. Погляди М. Хавронюк, Л. Демидової, Л. Перевалової, О. Кузьменко та Я. Григоренко акцентовані на комплексному характері поняття, що охоплює не лише здатність до відбиття агресії, але й функції стримування та превентивного захисту. Обороноздатність як індикатор мобілізаційної готовності, морально-психологічної стійкості суспільства, наявності ресурсів та ефективності управління розглядають вітчизняні дослідники В. Богданович, І. Сvida, Є. Скулиш та ін.

Натомість поняття «оборонної достатності» залишається менш структурованим у науковій літературі. В. Богдановичем, В. Замана воно розглядається, як стратегічно виправданий рівень розвитку оборонного потенціалу, достатній для стримування загроз без надмірного виснаження ресурсів. Водночас нечіткість у його інтерпретації зумовлює необхідність подальшого теоретичного і методологічного уточнення в межах політичної науки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на те, що дані поняття активно використовуються у науковому, правовому й політичному дискурсі, їх чітке розмежування та функціональний взаємозв'язок залишаються недостатньо дослідженими. У контексті сучасної війни в Україні традиційні підходи до розуміння обороноздатності виявилися недостатніми для ефективного стратегічного планування.

Наявна фрагментованість наукових підходів (юридичний, воєнний, політичний, економіч-

ний) до визначення понять «обороноздатності» та «оборонної достатності» свідчить про потребу у комплексній міждисциплінарній моделі аналізу як проявів оборонного потенціалу. Відповідно, необхідне більш глибоке осмислення зазначених понять з урахуванням інституційної адаптивності, економічної стійкості та соціального згуртування, що дозволить відобразити не лише техніко-воєнний, а й гуманітарний, управлінський та комунікаційний виміри оборонного потенціалу. Таке осмислення має сприяти формуванню цілісної концептуальної основи для розробки ефективної державної політики у сфері безпеки й оборони, здатної адаптуватися до динаміки загроз та забезпечувати стратегічну стабільність у довгостроковій перспективі.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є уточнення понять «обороноздатність» і «оборонна достатність» як функціональних аспектів оборонного потенціалу держави, визначення їх ролі у забезпеченні національної безпеки в умовах сучасних викликів, таких як військові конфлікти та гібридні загрози. Аналіз і порівняння цих понять дозволить глибше осмислити взаємозв'язок між військовими можливостями держави та її здатністю здійснювати стратегічне планування в умовах обмежених ресурсів.

Виклад основного матеріалу. До недавнього часу оборонна політика сучасних держав дедалі частіше орієнтувалася не на нарощування військової могутності як самоцілі, а на досягнення такого стану, що забезпечував би здатність ефективно протистояти загрозам без надмірного навантаження на економіку та соціальну сферу. Загострення конфронтації на європейському континенті, пов'язане із повномасштабним вторгненням в Україну Російської Федерації в лютому 2022 року, продемонструвало, що традиційні уявлення про достатній рівень обороноздатності в умовах гібридної війни можуть виявитися неадекватними у разі прямої воєнної агресії. У відповідь на зміну безпекового середовища низка країн активізувала процеси переозброєння, посилила військову присутність у прикордонних регіонах, а також переглянула оборонні бюджети в бік їх суттєвого збільшення та переглянути свої підходи до стратегічного планування в галузі безпеки та оборони.

За умов ескалації загроз принципи оборонної достатності та обороноздатності держави, не втрачають своєї значущості. Навпаки, вони набувають нових змістових акцентів: йдеться про спроможність держави забезпечити воєнну відсіч агресору в умовах економічної стійкості, соціальної згуртованості та політичної раціональності. У цьому зв'язку виникає потреба у новому осмисленні оборонної достатності як функції не лише оборонного потенціалу, а й інституційної адап-

тивності та стратегічного передбачення. Тоді як обороноздатність традиційно асоціюється з фактичними можливостями держави вести оборонні дії. У цьому контексті посилюється актуальність взаємопов'язаних понять – «обороноздатність» та «оборонна достатність», які функціонально реалізуються через оборонний потенціал держави.

З позицій системного підходу оборонний потенціал розглядається як комплексна система, що інтегрує військові, економічні, політичні, соціальні, морально-психологічні, науково-технічні ресурси, необхідні для забезпечення оборони держави. Воєнна наука визначає оборонний потенціал визначається, як сукупність людських, матеріальних, військових, політичних та інших об'єктивно існуючих можливостей держави, а також як здатність мобілізувати і використовувати ці можливості для забезпечення обороноздатності країни, досягнення кінцевих цілей війни [12].

Вихідною категорією, що застосовується для розкриття сутності та змісту процесів забезпечення оборони країни, і які часто зустрічаються у нормативно-правових документах та науковій літературі (вітчизняного та зарубіжного походження), є категорія «обороноздатність держави».

У загальному розумінні обороноздатність розглядається через ціннісний підхід, як здатність держави захищати ті цінності (права, свободи, безпека, цілісність, незалежність), що визнаються важливими на загальнонаціональному рівні.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких певною мірою розглядалися питання обороноздатності, дають нам підстави визначити, що дана категорія пов'язана зі станом і структурою її збройних сил, рівнем підготовки особового складу, рівнем технічного оснащення та логістичного забезпечення.

Відповідно до Закону України «Про оборону України» обороноздатність держави – це «здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації» [7]⁹ (не зважаючи на внесені зміни до Закону дане трактування збереглося до тепер). У відповідності до українського законодавства, обороноздатність уміщує в себе сукупність воєнного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації.

Наукові позиції дослідників у галузях права щодо «обороноздатності» зводяться до порівняння обороноздатності з воєнною безпекою. Так, М. Хавронюк зазначає, що обороноздатність «означає підготовленість держави до захисту від зовнішньої збройної агресії або збройного конфлікту... Стан обороноздатності України відображають її мобілізаційні можливості, кількість і якість Збройних Сил, їх здатність швидко пере-

ходити на воєнний стан, організовано вступати у воєнні дії та успішно виконувати завдання по обороні від агресії...» [9, с. 267] Складовими такої підготовленості науковець вважає сукупність економічного, політичного, соціального, наукового, морально-психологічного і суто військового потенціалів.

Визначаючи обороноздатність держави, Л. Демидова виокремлює наступні ключові складові аналізованого поняття: 1) ціннісне наповнення призначення обороноздатності держави, що полягає в захисті тих цінностей (прав, свобод людини та інтересів суспільства і держави), що визнані важливими на державному (суспільному) рівні; 2) спроможність держави до захисту як від воєнних, так і інших суттєвих шкідливих небезпек, наприклад, збройних конфліктів; 3) обороноздатність держави виходить за межі спроможності до захисту-відсічі від збройної агресії і ще стосується захисту шляхом стримування таких шкідливих небезпек, а також охоплює іншу превентивну (попереджальну) спроможність (зокрема, культурного, виховального, політичного, правового, навчального, мобілізаційного характеру)[5].

Тобто, обороноздатність – це спроможність держави захищати ті цінності, що визнані важливими на державному рівні (права, свободи людини та інтереси суспільства і держави), як від ворожого нападу, так і від інших суттєвих шкідливих небезпек; це «спроможність держави виконувати її охоронну функцію як сукупності функцій захисної, зокрема стримуючої, освітньої, наукової, мобілізаційної, політичної, економічної тощо»[5].

З позицій юридичної наукової думки дослідження обороноздатності держави пропонується в контексті розгляду інших понять, якими, на їхню думку, є «сукупний потенціал держави», «воєнний потенціал держави» та «оборонний потенціал держави», «зовнішньополітичний потенціал держави» та «зовнішньополітичний потенціал обороноздатності держави» – як засоби, запаси, джерела, які є у наявності і які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення мети, здійснення плану, вирішення завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі. [10, с. 136, 137]

У науковій інтерпретації Л. Перевалової, О. Кузьменко та Я. Григоренка обороноздатність держави постає як комплексна характеристика рівня підготовленості її економіки, населення та збройних сил до нейтралізації зовнішньої агресії, забезпечення територіальної цілісності та збереження державної незалежності. Вона формується під впливом низки чинників, зокрема характеру реальних і потенційних воєнних загроз; участі держави в міжнародних структурах колективної безпеки та оборонного співробітництва; рівня розвитку воєнного потенціалу; наявних матеріальних,

духовних, економічних, науково-технічних ресурсів і людського капіталу; ступеня соціальної та міжетнічної згуртованості суспільства; морально-психологічної готовності громадян до захисту держави, що закріплено у статті 65 Конституції України; а також ефективності державного й воєнного управління. Фундаментальну основу обороноздатності становить бойовий потенціал Збройних Сил, який визначається не лише кількісними та якісними показниками особового складу і техніки, а й рівнем бойової готовності військ. Ключовими критеріями тут є здатність запобігти збройному нападу та, у разі його виникнення, забезпечити його відвернення і завдати супротивнику стратегічної поразки [11].

Виходячи з викладеного, можемо сформулювати уточнене поняття, а саме «обороноздатність держави» – це комплексна інтегральна характеристика здатності держави забезпечувати захист визнаних національних цінностей (територіальна цілісність, державний суверенітет, права та свободи громадян, суспільна безпека і стабільність) від збройної агресії, гібридних загроз та інших форм насильницького впливу.

З наведеного вище слідує, що обороноздатність передбачає виключно наявність певних сил та засобів держави, спрямованих на її захист від воєнних загроз. Відтак, обороноздатність держави – це один з головних, проте не єдиний елемент у системі національної безпеки.

Натомість оборонна достатність виступає концептуально ширшим поняттям, що передбачає оптимізацію оборонного потенціалу відповідно до наявних ресурсів і реальних загроз, а також досягнення ефективного стримування противника при мінімально необхідних витратах.

Оборонну достатність необхідно розглядати з позицій інституціонального підходу, адже дана здатність залежить не лише від кількісних характеристик ресурсів, а й від ефективності інституцій, стратегічного планування, здатності до адаптації в умовах мінливого безпекового середовища.

Як аналітична категорія, оборонна достатність функціонує на перетині стратегічної доцільності, воєнної ефективності та політичної відповідальності, вимагаючи від держави зваженого, комплексного підходу до формування оборонної політики.

Поняття «оборонної достатності» у сучасних вітчизняних наукових публікаціях розглядається авторами як: принцип і фактор стримування воєнної агресії; рівень розвитку оборонного потенціалу, достатній для нейтралізації ймовірних загроз без надмірного використання національних ресурсів; мінімальний рівень військових спроможностей країни або коаліції країн, що забезпечує надійний захист держави та її союзників; стратегічну гнучкість у змінному безпековому середовищі [1;2;4;8]. Тобто, оборонна достатність – це

багатокомпонентне явище, що відображає здатність держави забезпечити захист національних інтересів у воєнно-політичній сфері без участі в гонці озброєнь і за раціонального використання наявних ресурсів.

Оборонна достатність не є лише результатом наявності збройних сил, а формується як стратегічне співвідношення між потребою і можливістю, між бажаним і досяжним.

Як, слушно зауважує В. Замана, оборонна достатність держави залежить від низки факторів, які можуть бути умовно поділені на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх автор відносить: політичні, воєнні, економічні, соціокультурні, соціально-психологічні, демографічні, духовні, часові, інформаційні, тощо. До зовнішніх – географічні; історичні (цивілізаційні); економічні; політичні; військові; релігійні; етнічні; інформаційні; екологічні.

За своїми властивостями внутрішні фактори визначають воєнну могутність держави та її воєнний, економічний, соціальний, політичний, духовний та інші потенціали у сфері оборони. Вони потребують урахування під час формування оборонної політики держави. Зовнішні фактори не лише відбивають особливості історичного періоду чи епохи та цивілізаційні особливості країни й у своїй сукупності зумовлюють певний необхідний рівень оборонної достатності а й визначають воєнно-політичні цілі для держави та національних збройних сил [8].

Оборонна достатність держави ґрунтується: *на збалансованості між військовими потребами і економічними можливостями держави* наголошував Олександр Турчинов, колишній Секретар РНБО України (2014–2019). «Головним, ключовим безпековим фактором стає швидкий, динамічний розвиток економіки. Без потужної економіки ми не здатні будемо забезпечити ефективний захист нашої країни» [14]. На цьому має будуватися концепція оборонної достатності, яка передбачає, що військові витрати не мають руйнувати соціально-економічну стабільність; *на раціональній військово-технічній політиці*, спрямованій на оптимізацію кількісних і якісних характеристик збройних сил, з урахуванням національних особливостей, геополітичного розташування, характеру загроз. Питання необхідності реформування оборонного сектору неодноразово ставали центальною темою парламентських слухань. Як зазначалося під час обговорень, «глибина і складність проблем, що накопичилися у сферах оборони, безпеки, оборонно-промислового комплексу, військово-технічного співробітництва, вимагають формування якісно нової державної політики та концентрації всіх політичних, інтелектуальних, ресурсних, кадрових зусиль держави і суспільства» [16]; *на системі оборонного планування*, яка

ґрунтується на прогнозуванні розвитку воєнно-політичної ситуації та виборі адекватних сценаріїв реагування; *на постійному розвитку оборонної промисловості* як ключового елементу оборонної достатності. Зокрема, наголошується: «українська оборонна промисловість потребує більше інвестицій для завантаження усіх виробничих потужностей та розвитку військово-технічного співробітництва з іншими країнами з метою пришвидшення масштабування виробництва» [15]; *на формуванні та вдосконаленні системи територіальної оборони*, яка є одним із ключових чинників оборонної достатності та фактором забезпечення обороноздатності держави. Як зазначав Андрій Таран, колишній Міністр оборони України (2020–2021 рр.), це питання є «одним з першочергових для усієї системи національної безпеки» [6].

У контексті забезпечення оборонної достатності важливу роль відіграє і міжнародне співробітництво. Водночас звертається увага і на ризики, пов'язані з інтеграцією до воєнних союзів, адже, як зазначається, «участь у воєнному союзі збільшує ймовірність втягнення країни у міжцивілізаційний конфлікт і потребує від неї готовності до участі в тих війнах, які буде вести обраний блок» [13]. Повна реалізація оборонної достатності можлива тільки на взаємній основі за допомогою визначення реального противника, обмеження рівня військової потужності потребами оборони в умовах повної ліквідації зброї масового знищення на всій планеті, за наявності міжнародних організаційних структур, здатних політичними інструментами вирішувати спірні питання, а у разі потреби примушувати сторони, що воюють, до миру [3].

Зазначені тези підкреслюють, що оборонна достатність – це не лише питання кількості озброєнь, а й комплексне забезпечення обороноздатності через ефективне управління ресурсами, реформування оборонного сектору, міжнародну співпрацю та розвиток економіки. Оборонна достатність виступає не абсолютною, а відносною характеристикою, що змінюється в залежності від політичного контексту, інтенсивності загроз і технологічного розвитку. Вона є своєрідним концептуальним містком між воєнною силою і політичною раціональністю, формує цільову рамку для використання оборонного потенціалу держави в умовах обмежених ресурсів і високої невизначеності безпекового середовища. Її наукове осмислення дозволяє оптимізувати оборонну політику, уникнути мілітаризації як самоцілі та підвищити стратегічну стійкість держави в довгостроковій перспективі.

Враховуючи вище викладене можемо констатувати, що існує функціональна логіка зв'язку понять «обороноздатність» та «оборонна достатність», яка полягає у тому, що ці дві категорії відображають різні, але взаємопов'язані аспекти

реалізації оборонного потенціалу держави. При цьому зв'язок між даними поняттями має ієрархічний, цільовий та операційний характер. Так, за ієрархічною логікою «оборонна достатність» розуміється як стратегічний рівень, а «обороноздатність» – як тактичний. Оборонна достатність визначає, якою має бути обороноздатність, тоді як обороноздатність – це реальний рівень готовності, здатності чинити опір, який може бути достатнім або недостатнім. Оборонна достатність встановлює цілі для обороноздатності.

Якщо підходити до визначення за цільовою логікою, то обороноздатність забезпечує фізичне втілення оборонної достатності, тоді як оборонна достатність задає межі, в яких обороноздатність повинна формуватися (щоб не витратити більше, ніж потрібно, і не мати менше, ніж необхідно). Тобто, оборонна достатність = стратегічна доцільність, а обороноздатність = фактична реалізація. Разом вони забезпечують ефективну та збалансовану оборонну політику.

За операційної логіки, оборонна достатність виступає своєрідним показником ефективності обороноздатності, визначаючи необхідні параметри для досягнення оборонної мети. Водночас обороноздатність – це механізм, який забезпечує реалізацію цих параметрів на практиці. Оборонна достатність формулює кінцеві цілі, які повинні бути досягнуті, тоді як обороноздатність – це ресурси та можливості, які забезпечують досягнення цих цілей. Їхня взаємодія гарантує не тільки стратегічну готовність до війни, а й високий рівень ефективності оборонної політики, що в свою чергу забезпечує її адаптацію до реальних викликів і загроз.

Таким чином, оборонна достатність виступає індикатором, який задає межі формування обороноздатності, а обороноздатність, у свою чергу, є фактором реалізації цих меж на практиці, що робить оборонний потенціал ефективним і збалансованим.

Висновки. В умовах динамічного й багатомірного безпекового середовища, що ускладнюється гібридними загрозами та прямою воєнною агресією, поняття обороноздатності та оборонної достатності потребують не лише чіткого теоретичного розмежування, але й методологічного переосмислення в рамках концепції оборонного потенціалу держави. Оборонна достатність постає як здатність держави до ефективного опору в умовах збройного конфлікту, водночас як оборонна достатність відображає збалансований, раціонально спланований рівень військової спроможності, який дозволяє гарантувати національну безпеку без надмірного виснаження ресурсної бази. Таким чином, обидва поняття функціонують у взаємозалежному зв'язку: обороноздатність – як прояв фактичної мобілізаційної та бойової спро-

можності, а оборонна достатність – як стратегічна рамка для забезпечення її стабільного і пропорційного розвитку. Саме в їхній єдності й динамічній рівновазі розкривається сутність оборонного потенціалу сучасної держави, здатної до самозахисту, стримування та адаптації до викликів часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богданович В. Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. Київ : «Тираж», 2003. 322 с.
2. Богданович В. Ю., Свида І.Ю., Скулиш Є. Д. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : монографія. Воєнна безпека держави і шляхи її забезпечення. За заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. Т. 4. 464 с.
3. Богданович В., Муженко В., Луцький О. Концепція забезпечення воєнної безпеки України на основі оцінювання та прогнозування ризиків реалізації кризових сценаріїв. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: військові та технічні науки : наукове видання / гол. ред. Д. А. Купрієнко. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2023. № 4(93). 168 с. С 4-19.
4. Богданович В., Троцько В., Цибуленко М. Оборонна достатність держави (умови для обґрунтування достатнього рівня). *Військо України*. 1997. № 3–4. С. 6–7
5. Демидова Л.М. Обороздатність України як об'єкт кримінально-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10, С.364-366. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/84> (дата звернення 23.04.2025)
6. Забезпечення високої обороноздатності країни передбачає створення розгалуженої системи територіальної оборони. Андрій Таран. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/11/zabezpechennya-vysokoyi-oborono-zdatnosti-krayiny-peredbachaye-stvorenniya-rozgaluzhenoyi-sistemy-terytorialnoyi-oborony-andrij-taran/> (дата звернення 14.04.2025)
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оборону України» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.106) зі змінами внесеними згідно Закону України № 4068-IX від 20.11.2024} URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення 17.04.2025)
8. Замана В. М. Оборонна достатність України як фактор стримування воєнної агресії проти України. *Честь і закон*. № 4 (47). 2013. С. 4–9 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chiz_2013_4_3
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл та допов. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с
10. Пасічко В. Обороздатність держави: теоретичні основи системного дослідження. *Політичний менеджмент*. 2008. № 2. С. 135-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2008_2_15 (дата звернення 11.04.2025)
11. Перевалова Л. В., Кузьменко О. В., Григоренко Я. О. Обороздатність VS воєнна безпека держави: теоретико-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2019. Вип.1, С. 7-13. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/d15f9d41-6bb9-46da-8f78-ac-2587b1ea98/content> (дата звернення 19.04.2025)
12. Семененко О.М, Водчиць О.Г. Кондратенко О.І., Іванов В.Л., Петренко С.В. Сучасні особливості формування оборонного та воєнно-економічного потенціалів України. *Збірник наукових праць Воєнної академії(м Одеса)* 2020. № 2 (14) ч. II , С.143-155. DOI: <https://doi.org/10.37129/2313-7509.2020.14.2.143-155>
13. Трансформації воєнних загроз й основ оборонної політики в сучасних умовах. *Аналітична записка НІСД*. 19.05.2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/transformacii-voennikh-zagroz-y-osnov-oboronnoi-politiki-v> (дата звернення 20.04.2025)
14. Турчинов О. Тільки стабільна, потужна, незалежна Україна може стати надійним фактором безпеки всього Європейського континенту URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/3244.html> (дата звернення 21.04.2025)
15. Українська оборонка демонструє швидкі темпи розвитку, але для задоволення потреб ЗСУ цього недостатньо, – учасники форуму VIA CARPATIA Біолетта Орлова. 12.11.24 URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajinska-oboronka-demonstruye-shvidki-tempi-rozvitku-ale-dlya-zadovolennya-potreb-zsu-cogo-nedostatno-uchasniki-forumu-via-carpatia-12818166.html> (дата звернення 20.04.2025)
16. 23 липня 2014 року у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Обороздатність України у XXI столітті: виклики, загрози та шляхи їх подолання» Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України 24 липня 2014 URL: <https://www.rada.gov.ua/print/96314.html> (дата звернення 21.04.2025)